

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
MUZEUL DE ISTORIE A MOLDOVEI

CERCETĂRI ISTORICE
(SERIE NOUĂ)

EXTRAS
XXXVI
2017

IAȘI
2017

COMITETUL DE REDACȚIE

Senica ȚURCANU (redactor șef)

Lăcrămioara STRATULAT

Loredana SOLCAN

Sorin IFTIMI

Ioan IAȚCU

Adriana MIRON (secretar de redacție)

Traduceri revizuite/realizate

Coralia COSTAȘ

Grafică copertă și Editare DTP

Cătălin HRIBAN

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași

Muzeul de Istorie a Moldovei

Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1

Iași, RO-700028

Telefon: 04 0232218383

Fax: 04 0332408166

e-mail: cercetari.istorice@yahoo.com

ISSN 1453-3960

EDITURA PALATUL CULTURII

Iași

SUMAR

SOMMAIRE – CONTENTS – INHALT

ABREVIERI <i>Abbreviations – Abreviations – Abkürzungen</i>	7
Mădălin-Cornel VĂLEANU, Evoluția habitatului uman în spațiul carpato-nistrean din Paleoliticul Superior și până în Neolitic / <i>The Evolution of the Human Habitat Between the Upper Paleolithic and the Neolithic</i>	11
Sergiu-Constantin ENEA, Din nou despre simboluri. Scurte considerații despre pintaderele din Neoliticul României / <i>Again about Symbols. Short Considerations on the Romanian Neolithic Stamp Seals</i>	33
Vasile DIACONU, Un vas eneolitic de tip kernos descoperit la Răucești, județul Neamț / <i>A Kernos-Type Eneolithic Vessel Discovered in Răucești, Neamț County</i>	47
George BODI, Ana-Lavinia VASILIU, Andrei Victor OANCEA, Mihaela OLARU, Investigație metodologică asupra posibilității caracterizării porozității ceramice cu ajutorul analizei automate a imaginilor digitale / <i>Methodological Investigation on the Possibility of Characterization of Ceramic Porosity through Digital Images Analysis</i>	55
Casandra BRAȘOVEANU, Diana-Măriuca VORNICU, Felix-Adrian TENCARIU, Notă asupra materialelor din perioada Hallstattului Timpuriu descoperite recent în situl Isaiia - Balta Popii / <i>Note on the Finds Dated to Early Hallstatt Recently Discovered in the Site of Isaiia - Balta Popii</i>	81
Ioan IAȚCU, Tamilia-Elena MARIN, New Discoveries on the Middle Prut River: A Rare Type of Sinopean Amphora / <i>Noi descoperiri pe Prutul Mijlociu: un tip rar de amforă sinopeană</i>	95
Cătălin HRIBAN, The Adversary and its Weapon. The Late Medieval Depictions of the Anti-Christian / <i>Adversarul și armele sale. Reprezentări ale anti-creștinismului în Evul Mediu târziu</i>	105

Bobi APĂVĂLOAEI, Încercări de sistematizare a orașului Iași în perioada domniilor fanariote / <i>Systematization Attempts in the City of Iași During the Reign of the Phanariote Princes</i>	155
Violeta-Anca EPURE, Justiția în Principatele Române în viziunea călătorilor și consulilor francezi din perioada prepașoptistă / <i>La justice dans les Principautés Roumaines dans la vision des voyageurs et consuls français avant la révolution de 1848</i>	189
Ștefan S. GOROVEI, Testamentul unui ctitor ieșean: Paharnicul Iordache Lozonschi (1827) / <i>Le testament d'un ktitor jassyot: l'échanson Iordache Lozonschi (1827)</i>	203
Sorin IFTIMI, Colecția de portrete a familiei Callimachi (secolele XVIII-XIX) / <i>The Collection of Callimachi Family Portraits (18th -19th Century)</i>	225
Tudor-Radu TIRON, Mihail vodă Sturdza și proiectul celei dintâi decorații românești: <i>Semnul Distenției a Neprihănitei Slujbe</i> / <i>Le prince Michel Sturdza et le projet de la première décoration roumaine: le Signe de distinction Pour Service Irréprochable</i>	263
Vasile DIACONU, Restituiri privitoare la istoricul arheologic nemțene. In memoriam prof. dr. Ioan Mitrea (1937-2017) / <i>Some Restitutions Regarding the History of Archaeology within the County of Neamț. In Memoriam Prof. Ioan Mitrea (1937-2017)</i>	297
Brîndușa MUNTEANU, Victor Condurache – personalitate a muzeografiei românești / <i>Victor Condurache – A Personality of the Romanian Museography</i>	311
Narcis Dorin ION, Din viața familiei Rosetti. Convorbiri cu Elisaveta (Safta) Varlam / <i>From the Life of the Rosetti Family. Discussions with Elisaveta (Safta) Varlam</i>	321

Recenzii și note de lectură

- Tudor Arnăuț, *Spații sacre și practici funerare din mileniul I a. Chr. în arealul carpato-balcanic*, Universitatea de Stat din Moldova, Centrul de Cercetare Științifică „Științele Umanistice”, Laboratorul de Cercetări Științifice „Tracologie”, Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”, Chișinău, 2014, 564 p. (Tamilia-Elena MARIN) 347
- Dan Floareș, *Petru Șchiopul și epoca sa*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2017, 255 p. (Cătălin HRIBAN) 352
- Sorin Iftimi, Aurica Ichim, *Iași – Capitala României, 1916-1918. Iassy – Capital City of Romania*, București, 2017, 311 p. (Ion I. SOLCANU) 357
- Ion Agrigoroaiei, *Opinie publică și stare de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri*, ediția a II-a revizuită, Editura Fundației Academice AXIS, Iași, 2016, 324 p. (Ion I. SOLCANU)..... 358
- Ion Hâncu, *Scara vieții*, ediție îngrijită de prof. univ. dr. hab. Gheorghe Postică, Chișinău, 2016, 300 p. (Costică ASĂVOAIE) 360
- Obituaria**
- Paraschiva-Victoria Batariuc (13 ianuarie 1948-17 iunie 2016) (Rodica POPOVICI)..... 363

EXTRAS

ABREVIERI

ABBREVIATIONS - ABREVIATIONS - ABKURZUNGEN

AARMSȘ	<i>Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice</i> , București.
AIIAI/ AIIX	<i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași/ Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
AMM	<i>Acta Moldaviae Meridionalis</i> , Anuarul Muzeului Județean Vaslui.
AMN	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Muzeul de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca.
AMP	<i>Acta Musei Porolissensis</i> , Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
AMS	<i>Acta Moldaviae Septentrionalis</i> , Muzeul Județean Botoșani.
Angustia	<i>Angustia</i> , Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe.
AP	<i>Analele Putnei</i> , Centrul de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare”, Mănăstirea Putna.
Apulum	<i>Apulum. Acta Musei Apulensis</i> , Muzeul Național al Unirii, Alba-Iulia
ArhGen	<i>Arhiva Genealogică</i> , Academia Română. Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, Iași.
Arhiva	<i>Arhiva. Organul Societății Științifice și Literare</i> , Iași.
Arhiva Românească	<i>Arhiva Românească</i> , București.
ArhMed	<i>Arheologia Medievală</i> , Asociația Arheologilor Medieviști din România.
ArhMold	<i>Arheologia Moldovei</i> , Institutul de Arheologie Iași.
Ars Transilvanniae	<i>Ars Transilvaniae</i> , Institutul de arheologie și istoria artelor, Cluj-Napoca.
AȘUI	<i>Analele Științifice ale Universității „A. I. Cuza” din Iași</i> , Iași.
BAM	<i>Bibliotheca Archaeologica Moldaviae</i> , Iași.
BMA	<i>Bibliotheca Memoriae Antiquitatis</i> , Piatra-Neamț.
B.MIM	<i>București. Materiale de Istorie și Muzeografie</i> , Muzeul Municipiului București.
Boabe de Grâu	<i>Boabe de Grâu. Revistă de cultură</i> , București.
BSNR	<i>Buletinul Societății Numismatice Române</i> , București.

BTh	<i>Bibliotheca Thracologica</i> , București.
Buridava	<i>Buridava. Studii și materiale</i> , Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțanu”, Vâlcea.
CA	<i>Cercetări Arheologice</i> , Muzeul Național de Istorie a României, București.
Carpica	<i>Carpica</i> , Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu”, Bacău.
CC	<i>Codrul Cosminului</i> , Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.
CCAR	<i>Cronica cercetărilor arheologice din România</i> , CIMEC, București.
CCDJ	<i>Cultură și civilizație la Dunărea de Jos</i> , Muzeul Dunării de Jos, Călărași.
CDM	<i>Catalogul documentelor moldovenești</i> , București.
CI	<i>Cercetări Istorice</i> , Muzeul de Istorie a Moldovei, Iași.
CN	<i>Cercetări Numismatice</i> , Muzeul Național de Istorie a României, București.
CNA	<i>Cronica numismatică și arheologică. Foaie de informații a Societății Numismatice Române</i> , București.
Cumidava	<i>Cumidava</i> , Muzeul Județean de Istorie, Brașov.
Dacia	<i>Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie</i> , București.
Dacia N. S.	<i>Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne</i> , Nouvelle Série, București.
DIR	<i>Documente privind istoria României</i> , seria A, Moldova; seria B, Țara Românească, București.
Dolgozatok	<i>Dolgozatok. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régisétáraból</i> , Kolozsvár.
DRH	<i>Documenta Romaniae Historica</i> , seria A, Moldova; seria B, Țara Românească, București.
ERAUL	<i>Etudes et recherches archéologiques de l'Université de Liège</i> , Liège.
Europa XXI	<i>Europa XXI</i> , Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Academia Română, Filiala Iași.
Forum Cultural	<i>Forum Cultural</i> , Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniul Cultural Național Botoșani.
Herb	<i>Herb. Revista română de heraldică</i> , Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, Iași.
Hierasus	<i>Hierasus. Anuarul Muzeului Județean Botoșani</i> , Muzeul Județean Botoșani.
Historia Urbana	<i>Historia Urbana</i> , Academia Română. Comisia de Istorie a Orașelor din România, Sibiu.

IN	<i>Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iași, Iași.</i>
KSIA	<i>Kratkie soobšenija Instituta Arheologii, Kiev.</i>
MAE	Ministerul Afacerilor Externe.
MCA	<i>Materiale și Cercetări Arheologice, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București.</i>
MDO	<i>Monitorul. Diar oficial al Terei Romanesci, București.</i>
MemAntiq	<i>Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis, Complexul Muzeal Județean Neamț.</i>
MMS	<i>Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași.</i>
MN	<i>Muzeul Național, Muzeul Național de Istorie a României, București.</i>
MNAR	Muzeul Național de Artă al României.
MOF	<i>Monitorul Oficial al României, București.</i>
Monumentul	<i>Monumentul - Tradiție și Viitor, lucrările Simpozionului Național „Monumentul - Tradiție și Viitor”, Iași.</i>
Mousaios	<i>Mousaios, Muzeul Județean Buzău.</i>
Peuce	<i>Peuce, Institutul de cercetări Eco-Muzeale, Tulcea.</i>
RA	<i>Revista Arheologică, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.</i>
RdI	<i>Revista de Istorie, București.</i>
RIM	<i>Revista de Istorie a Moldovei, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.</i>
RIR	<i>Revista Istorică Română, București.</i>
RMI	<i>Revista Monumentelor Istorice, București.</i>
RMM	<i>Revista Muzeelor și Monumentelor, București.</i>
RMM-MIA	<i>Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă, București.</i>
RRH	<i>Revue roumaine d'histoire, București.</i>
SAA	<i>Studia Antiqua et Archaeologica, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.</i>
Sargeția	<i>Sargetia. Acta Musei Devensis, Deva.</i>
SCIA-AP	<i>Studii și cercetări de istoria artei. Seria Artă plastică, București.</i>
SCIV(A)	<i>Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București.</i>
SJAN	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale.

SMMIM	<i>Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară</i> , Muzeul Militar Central, București.
SP	<i>Studii de Preistorie</i> , Asociația Română de Arheologie, București.
StComSM	<i>Satu Mare. Studii și Comunicări</i> , Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare.
Suceava	<i>Suceava</i> , Anuarul Muzeului Bucovinei, Suceava.
Tibiscus	<i>Tibiscus</i> , Muzeul Banatului, Timișoara.
ThD	<i>Thraco-Dacica</i> , Institutul Român de Tracologie, București.
UISPP	Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques.

EXTRAS

DIN VIAȚA FAMILIEI ROSETTI. CONVORBIRI CU ELISAVETA (SAFTA) VARLAM

Narcis Dorin ION¹

Propunem cititorilor anuarului „Cercetări Istorice” o mărturie inedită² despre viața familiei Rosetti, atât de legată de istoria Moldovei. Doamna Elisaveta (Safta) Varlam (14/27 martie 1914-22 decembrie 2010) a fost fiica generalului Radu R. Rosetti (20 martie 1877-2 iunie 1949) și a Ioanei-Ecaterina Știrbey (10 iunie 1885-27 martie 1914). S-a căsătorit în 13 martie 1937 cu Horia-Vlad Varlam (25 octombrie 1907-18 aprilie 1992), cu care a avut doi copii: Ion (n. 1938) și Toma (n. 1940). Doamnei Elisaveta, Safta Varlam – așa cum a cunoscut-o toată lumea – nu îi plăceau cuvintele pompoase, vorbele mari. A fost o persoană care a privit viața cu un curaj și un firesc exemplar. A fost o fire extrem de modestă, cu un umor irezistibil și o inteligență scilipitoare. Am invitat-o într-o călătorie în timp, rugând-o să ne povestească câte ceva despre familia și rudele sale, puternic implicate în istoria contemporană a României.

Narcis Dorin Ion: *Așadar, cine sunteți doamnă Safta Varlam?*

Elisaveta (Safta) Varlam: Doriți o poveste despre mine, familia și neamul meu. Sunt fiica generalului Radu R. Rosetti³ și a soției sale Ioana, născută Știrbey⁴. Am să povestesc câte ceva numai despre generațiile pe care le-am cunoscut eu.

¹ Muzeul Național Peleş, SINAIA.

² Convorbirea pe care o publicăm aici în formă editată și adnotată a fost înregistrată într-o primă variantă – alături de doamna Carmen Săndulescu, căreia îi mulțumesc și pe această cale – în ziua de 25 aprilie 2002, în locuința regretatei doamne Elisaveta Varlam din București (strada Brazilia, nr. 52).

³ Generalul Radu R. Rosetti (20 martie 1877-2 iunie 1949), fiul scriitorului Radu Rosetti (14 septembrie 1853-12 februarie 1926) și al Emmei Bogdan (7 aprilie 1853-6 septembrie 1905). Istorik militar de prestigiu, membru al Academiei Române, generalul Radu R. Rosetti este autorul unei importante opere istorice și genealogice, realizând o foarte documentată monografie a familiei sale (Generalul R. Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. I. *Coborătorii moldoveni ai lui Lascaris Rusaïtos*; vol. II. *Celelalte ramuri*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1938-1940). A fost președinte al Consiliului de Conducere al Muzeului Militar Național (1924-1931), director general al Bibliotecii Academiei Române (1931-1940) și ministru al Instrucțiunii în guvernul generalului Ion Antonescu (27 ianuarie-11 noiembrie 1941). Arestat în 13 august 1948 și judecat ca fost ministru în guvernul Antonescu, după ce fusese achitat de Tribunalul Poporului în 1946, generalul Radu R. Rosetti a murit în închisoarea de la Văcărești. A fost înmormântat în cimitirul Bellu din București, alături de părinții și copiii săi.

⁴ Ioana Ecaterina Știrbey (10 iunie 1885-27 martie 1914), fiica lui Alexandru și a Mariei Știrbey.

Tata s-a însurat în 1907 cu mama, care era cea mai mică dintre cei opt copii ai Mariei Ghica-Comănești⁵ și ai lui Alexandru Știrbey⁶, fiul fostului domnitor Barbu Știrbey. Frații și surorile mamei mele au fost Elisa, Elena, Barbu, Zoe, Maria, Adina și George. Părinții mei n-au avut decât șapte ani de fericire, săracii, pentru că mama a murit în 1914, când m-a născut pe mine, al patrulea copil. Același lucru se întâmplase și în 1895, când bunica o născuse pe mama mea. Părinții mei au avut patru copii: Ileana (1908-1978)⁷, Radu (1910-1980)⁸, Ioana (1912-1990)⁹ și eu. Încă înainte de Primul Război Mondial, părinții mei începuseră să construiască casa din strada Mihail Moxa, unde am locuit și ne-am petrecut tinerețea, din 1922 până-n 1935-1936, când tata a vândut-o¹⁰. Tata a fost foarte îndurerat de moartea mamei și nu s-a mai recăsătorit. S-a ocupat însă foarte atent de noi, având sprijinul cumnatelor și cumnaților săi, care ne-au înconjurat cu toată dragostea lor.

N.D.I.: *Știu că în timpul Primului Război Mondial, împreună cu fratele și surorile dumneavoastră, ați petrecut câțiva ani în Anglia. În ce împrejurări?*

E.S.V.: Da, așa este. Noi am plecat în Anglia în decembrie 1916, de Crăciun, când trupele inamice ocupaseră Bucureștiul. Era război, tata era pe front și n-avea

S-a căsătorit în 1907 cu generalul Radu R. Rosetti. A fost înmormântată în cripta capelei Știrbey din parcul palatului de la Buftea.

⁵ Maria Ghica-Comănești (1851-11 iulie 1885), fiica lui Nicolae Ghica-Comănești și a Ecaterinei Plagino. S-a căsătorit cu Alexandru B. Știrbey, cu care a avut opt copii: Elisa, Elena, Barbu, Zoe, Maria, Adina, George și Ioana.

⁶ Alexandru B. Știrbey (1 august 1837-2 martie 1895), fiul domnitorului Barbu Știrbey și al Elisabetei Cantacuzino-Pașcanu. A fost jurist și om politic, ministru al Lucrărilor Publice (23 martie - 11 noiembrie 1888), ministru de Interne (12 noiembrie 1888-29 noiembrie 1889) și de Finanțe (27 noiembrie - 17 decembrie 1891).

⁷ Ileana Rosetti (3/16 august 1908-19 iunie 1978). S-a născut în conacul Știrbey de la Dărmănești (județul Bacău).

⁸ Radu R. Rosetti (6 martie 1910-30 ianuarie 1980). S-a căsătorit în 1935 cu Mioara Berindei (6 decembrie 1911-12 aprilie 1995), cu care a avut doi copii: Radu (n. 1937) și Despina-Ioana (n. 1939).

⁹ Ioana Rosetti (12/25 august 1912-26 mai 1990). Licențiată în litere și filosofie. S-a căsătorit în 7 ianuarie 1940 cu Constantin C. Sturdza.

¹⁰ Casa Ioanei Știrbey și a lui Radu Rosetti din București (situată pe strada Barbu Catargiu, nr. 20, azi Mihail Moxa, nr. 3-5) a fost construită între anii 1910-1911 de către antrepriza inginerului italian Cesare Fantoli și a arhitectului Ferdinand Hoflich, după proiectul realizat de arhitectul Nicolae Ghika-Budești. Familia Rosetti a locuit în această casă până în 1935, când a fost vândută Casei Muncii C. F. R. „Casa (...) fu făcută din cel mai bun material și (...) avea tot ce se cunoștea mai bun ca instalații mecanice și altele” – scria generalul Radu Rosetti (General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri*, vol. II, București, Editura Toronțiu, 1941, p. 42). Vezi povestea casei relatată de doamna Varlam: Elisaveta Varlam, *Reședința familiei Rosetti*, în volumul *Povestea caselor*, texte îngrijite și postfață de Andreea Deciu, prefață de Alexandru Paleologu, București, Editura Simetria, 2000, p. 181-186; pentru analiza arhitecturii casei Rosetti, vezi Ruxandra Nemțeanu, *Vila în stil neoromânesc. Expresia căutărilor unui model autohton în locuința individuală urbană*, București, Editura Simetria, 2014, p. 137-141.

cum să se ocupe de patru copii. Atunci a luat hotărârea să ne trimită în Anglia, împreună cu Sallie Osborne, englezoaica noastră. Sallie era o nord-irlandeză venită mai demult în România, ca domnișoară de companie a mamei mele; după ce toți frații și surorile ei se căsătoriseră, nu se făcea ca o domnișoară să iasă singură. Așa era pe atunci... Sallie și mama au devenit foarte bune prietene.

Săraca Sallie, a trecut prin momente deosebit de grele. Eu aveam doar doi ani și jumătate și nu prea știu cum a fost, dar de atâtea ori mi s-a povestit de către ceilalți, încât am impresia că tot ce știu este rodul memoriei mele. Să revin; ca să ajungem în Anglia, am trecut prin Rusia, cu emoții, bineînțeles. Biata irlandeză a noastră, rușii au declarat-o spioană și au supus-o unui control sever. Au dezbrăcat-o la piele și au frecat-o cu săpun, cu soluții, să vadă ce mesaje scrise purta pe piele... În fine, după multe peripeții ne-au lăsat să ne continuăm drumul.

Am ajuns la Londra și după puțin timp ne-am stabilit la Drolish, un orașel foarte drăguț pe malul Canalului Mânecii. Aici am stat, cred, trei sau patru ani. Cum am ajuns, a venit un zeppelin german și fratele meu m-a luat de mână – era cu patru ani mai mare ca mine – și ne-am dus repede în stradă să-l vedem. Dacă noastră nu știa cum să fugă mai repede să ne bage în casă. În orice caz, aici eram când ne-a vizitat tata, care – după pacea de la București – a plecat în Franța cu faimosul tren „Take Ionescu”, la 15/28 iunie 1918. Ajuns la Paris, tata s-a înrolat în armata franceză, cu gradul de colonel, fiind repartizat la Armata a V-a comandată de generalul Henri Berthelot¹¹. Într-o clipă de răgaz, s-a repezit până la Drolish, să-și vadă copiii. Frații mei mai mari probabil că îl țineau minte, dar eu mă miram și-ntrebam într-una: „Cine o fi ăsta? Ce-o fi vrând?”. În octombrie 1918, tata a plecat la Salonic împreună cu armata lui Berthelot și a fost primul ofițer român care a intrat în Bucureștii eliberați de trupele germane. Din ordinul guvernului român tata a rămas ca ofițer de legătură pe lângă Misiunea Militară Franceză comandată de generalul Berthelot. În august 1919, tata a fost numit atașat militar la Londra, unde a rămas până în noiembrie 1920, când s-a întors în țară.

Noi am rămas în continuare în Anglia, până în 1922, când ne-am întors acasă. Aveam opt ani și de-acum amintirile sunt mai puternice. Ne-am instalat în casa noastră din București, pe strada Mihail Moxa, care – nouă copiilor – ni se părea un palat față de căsuța în care locuisem în Anglia. Era într-adevăr o casă frumoasă cu gardul înalt din fier forjat care mi se părea extraordinară. Închipuiți-vă bucuria și surpriza noastră când în odaia zisă de școală am regăsit jucăriile pe care nu le putusem lua cu noi.

¹¹ Generalul Henri Mathias Berthelot (1861-1931), comandantul Misiunii Militare Franceze din România, în timpul Primului Război Mondial. Membru de onoare al Academiei Române, generalul Berthelot a primit din partea statului român moșia și conacul Nopcsa din comuna Unirea (județul Hunedoara).

N.D.I.: *Altădată mi-ați spus că aveți un colțisor unde vă retrăgeți în clipele de supărare...*

E.S.V.: Copilării... Trebuie să vă spun însă că tata era un om foarte sever, în primul rând cu el însuși. Sever în armată, sever la Academie, cât a fost conservatorul Bibliotecii, sever cu noi, dar toată lumea îl iubea pentru că era drept. Ultima dată când m-a bătut aveam treisprezece ani. Jucasem hochei cu fratele meu, Radu, în fața casei de la țară, la Brusturoasa, și ne-am luat la harță. Nervos, fratele meu mi-a ars o palmă zdravă. Cum nu puteam să-l bat, era cu patru ani mai mare, m-am dus în casă, am luat cheia de la bicicletă (a lui era stricată) și-am încuiat-o, ca să n-o poată folosi pe a mea. Când a văzut ce-am făcut, Radu mi-a mai aruncat o insultă. Atunci m-am aplecat, am luat o bucată mare de fier pe care se îndreptau cuiele și *harst!* Noroc că Radu s-a aplecat și a evitat lovitura.

N-am văzut că în acel moment tata era în spatele meu. M-a luat de ceafă, m-a băgat în casă, mi-a tras o bătaie zdravă și m-a închis în odaie. Mi-a dat o bucată de pâine și mi-a spus: „Mâine dimineață veniți amândoi la judecată!”. Nu voia să ne certe când era supărat, trebuia să-i treacă. Asta-i o metodă englezească. N-am suferit de foame, că eram la parter și sora mea mi-a adus tava la geam. Cu toată bătaia, când m-a chemat a doua zi la judecată, am luat bucata aia de pâine care se uscaseră și am pus-o pe biroul tatei. Ca să nu rădă, s-a întors și se uita pe geam. În fine, ne-a certat pe amândoi și s-a terminat, că el nu era ranchiunos. Te certa și gata... era terminată toată povestea.

N.D.I.: *Ați avut o relație foarte specială cu tatăl dumneavoastră, despre care ați spus mereu că a fost modelul dumneavoastră de viață...*

E.S.V.: Sigur că da! Disparația lui, săracul!, și felul cum a dispărut m-au impresionat mult, cel mai mult. Și tata a fost închis, și fratele meu a fost închis, și fiul meu a fost închis, și verii mei și mulți au murit în închisoare. Tata m-a impresionat însă foarte mult. Era bătrân, săracul, și bolnav, avea 72 de ani. Îl țineau la Văcărești, în pielea goală, în curte, ca să facă percheziție în celule... Îi furau lucrurile, eu îi duceam haine curate și ăia le dădeau deținuților de drept comun și veneau înapoi cu hainele murdare. La un moment dat i-am pus o mie de lei între două pungi de hârtie, nu exista plastic pe vremea aia, și o scrisoare pe englezește. Dar nu am fost atentă și am pus chifteluțele calde în pungă și s-a topit fundul și văd banii cum se împrăștie și scrisoarea fluturând. Paznicul s-a ridicat și a pus piciorul pe scrisoare și a zis: „Cine a pus banii ăștia? Nu știți că nu e voie?”. „Păi – zic – dacă știam că nu e voie, îi ascundeam. Vedeți că nu i-am ascuns. I-am pus pe față”. Înaintea mea îl arestaseră pe fratele amiralului Nicolae Păiș¹², care nu știu ce făcuse,

¹² Nicolae Păiș (n. 11 iulie 1887-16 septembrie 1952), amiral, ministru al aerului și marinei (4 iulie-4 septembrie 1940) și subsecretar de stat pentru Marină la Ministerul Apărării Naționale (4 aprilie 1941-19 februarie 1943). Arestat în 1948 și condamnat la închisoare ca fost demnitar, a murit în penitenciarul de la Sighet.

spuse-se ceva; l-au înhățat și l-au băgat în închisoare. Dar i-au dat drumul, a murit bătrân, n-aveau ce să-i facă! Mergeam la Văcărești, făceam coadă de la 6 dimineața până la 6-7-8 seara, că era atâta lume acolo...

N.D.I.: *Să ne întoarcem la zilele copilăriei. Ce ne puteți povesti despre casele de vacanță, despre locurile unde v-ați petrecut vacanțele?*

E.S.V.: Când ne-am întors din Anglia, casa noastră de la Brusturoasa, pe Valea Troțușului, care fusese pe linia frontului, era complet arsă, așa că până să se reconstruiască a durat două veri. Noi am locuit mai jos pe vale, la mătușa noastră, Elisabeta Știrbey, la Dărmănești¹³. Și acolo, trebuie să vă spun că era foarte frumos. O casă mare, frumoasă, foarte îngrijită, un parc splendid. Și eram mulți: acolo erau două fete¹⁴, noi eram patru, mai erau doi Cantacuzini, fetele Bellu. Era o colonie întreagă. Era foarte bine, călăream...

N.D.I.: *Și, cu toate astea, la Brusturoasa vă plăcea mai mult.*

E.S.V.: Sigur că da. După doi ani s-a terminat reparatul casei și ne-am instalat. La noi era viață simplă, ca la țară, mulgeam vacile, călăream. Am săpat un bazin ca să facem înot, făceam plimbări în fiecare după-masă cu tata, pe când la Dărmănești era gen „lux”, trebuia să ai rochița curată, să nu știi ce...

N.D.I.: *Era un conac mare la Dărmănești, construit după planurile arhitectului Nicolae Ghika-Budești, care a proiectat și casa Rosetti din strada Mihail Moxa. Multe case ale familiei Știrbey au fost proiectate de Nicolae Ghika-Budești.*

E.S.V.: Da. Dar a fost bine și la Dărmănești. Eu o iubeam foarte mult pe mătușa Lisbeth¹⁵ de la Dărmănești, care era și o femeie foarte frumoasă.

N.D.I.: *Pentru că vorbim de mătuși, povestiți-ne puțin și despre Elisa Brătianu, care a fost o figură absolut remarcabilă.*

E.S.V.: Elisa Brătianu¹⁶ a fost mătușa mea preferată, ea m-a botezat, dar asta nu contează.

N.D.I.: *Și v-a botezat Elisaveta sau Safta?*

¹³ Moșia lui George Al. Știrbey (1883-1917), fiul lui Alexandru Știrbey și al Mariei Ghica-Comănești. Conacul de la Dărmănești a fost construit de antrepriza inginerului Cesare Fantoli și a arhitectului Ferdinand Hoeflich, între anii 1908-1910, în stil neoromânesc, după planurile arhitectului Nicolae Ghika-Budești.

¹⁴ Fiicele Elisabetei Băleanu și ale lui George Știrbey: Marina Știrbey (1912-2003), căsătorită cu Constantin Brâncoveanu (1920-1983), și Sanda Știrbey (1908-1992), căsătorită cu arhitectul G. M. Cantacuzino (1899-1960).

¹⁵ Elisabeta (Lisbeth) Știrbey (2 iunie 1885-1953), fiica lui Emanoil Băleanu și a Elizei Florescu, căsătorită în 19 octombrie 1906 cu George Al. Știrbey.

¹⁶ Elisa Brătianu (1/14 mai 1870-1 mai 1957), fiica lui Alexandru Știrbey și a Mariei Ghica-Comănești. Căsătorită cu Alexandru Marghiloman și, din 1907, cu Ion I. C. (Ionel) Brătianu. A avut un rol important în amenajarea parcului de la Florica și în înființarea „Așezământului și Bibliotecii Ion I. C. Brătianu” din București.

E.S.V.: Elisaveta, care înainte era Elisafta, cum scrie și Sadoveanu. Și mătușa mi-a zis Safta. Mie îmi place. Când spui: „Am întâlnit-o pe Ioana”, lumea te întrebă: „Care Ioana? Ioana Cantacuzino, Ioana cutare...”. Când spui „Am întâlnit-o pe Safta”, știe toată lumea cine e, nu mai întrebă nimeni, asta e! Tante Elise era o femeie cu totul excepțională, o mare doamnă, și se ocupa de noi cu o dragoste extraordinară. Nu era așa calină, să ne ia în brațe și nu știi ce. Întâi ne certa. Ce m-a certat odată la Florica¹⁷, că am mâncat struguri cu coatele pe masă! Când au plecat musafirii, mi-a spus. Nu era severă cu noi, era foarte iubitoare și avea mai multe pasiuni. De pildă, a primit o carte despre palatul lui Minos din Cnossos, citea și ne spunea: „Veniți copii... Uite ce interesant”. Cred că dacă citeam cartea aceea, nu știam așa de bine ca acum, de la tante Elise. Era pasionată de grădini. A făcut grădini frumoase peste tot unde a stat: la Albatros¹⁸, la vila lui Marghiloman¹⁹; pe urmă la Florica, unde a făcut parcul și a vopsit pe dinăuntru bisericuța din Albac a lui Horea²⁰, adusă de Ionel Brătianu²¹. A făcut o casă la Balcic²², foarte frumoasă, care avea un parc cu lalele. Ea a făcut și un album de cusături românești, desenat cu mâna ei, făcuse și o întreprindere, „Albina” mi se pare că se chema. Era foarte pasionată, dar pasiunile ei treceau repede...

¹⁷ Conacul din Ștefănești-Argeș (cunoscut sub numele de conacul de la Florica, cum s-a numit satul Ștefănești până în 1948, în amintirea Floricăi, prima fiică a lui Ion C. Brătianu) a fost construit de Ion C. Brătianu în 1858. Ulterior, între anii 1889-1890 clădirea a fost transformată de Ion I. C. (Ionel) Brătianu și modificat radical între anii 1905-1912, în stil neoromănesc, după planurile arhitectului Petre Antonescu. Conacul Brătianu a adăpostit una dintre cele mai valoroase biblioteci particulare din România, ale cărei colecții au fost risipite aiurea și distruse în anii regimului comunist.

¹⁸ Vila „Albatros” din Buzău a fost construită după planurile arhitectului Paul Gottreau, între anii 1884-1886. Este amplasată în mijlocul unui vast parc de la marginea orașului Buzău, unde Alexandru Marghiloman a amenajat un hipodrom și a dezvoltat una dintre cele mai mari herghelii de cai de curse din țară. Vila „Albatros” a fost inaugurată în anul 1897 de către Alexandru Marghiloman.

¹⁹ Alexandru Marghiloman (27 ianuarie 1854-10 mai 1925), fiul lui Ion Marghiloman și al Irinei Izvoranu; avocat și om politic conservator, prim-ministru al României (5 martie - 24 octombrie 1918). Căsătorit în 1890 cu Elisa Știrbey (de care a divorțat în 1907) și, apoi, cu Maria Petrescu.

²⁰ Bisericuța lui Horea din Albac, adusă la Florica de Ionel Brătianu și strămutată după 1950 la Olănești, prin grija patriarhului Justinian Marina.

²¹ Ion I. C. (Ionel) Brătianu (20 august 1864-24 noiembrie 1927), fiul lui Ion C. Brătianu și al Piei Pleșoianu. Personalitate politică cu un rol covârșitor în făurirea României Mari și modernizarea instituțiilor statului democratic; prim-ministru al României (27 decembrie 1908-28 decembrie 1910, 4 ianuarie 1914-26 ianuarie 1918, 29 noiembrie 1918-27 septembrie 1919, 19 ianuarie 1922-27 martie 1926, 21 iunie-24 noiembrie 1927). Președinte al Partidului Național Liberal (1909-1927).

²² Casa Elisei Brătianu din Balcic era o casă tradițională balcanică de la sfârșitul secolului al XIX-lea, proprietate a familiei Haği-Geavid, situată pe strada Bogdan P. Hajdev. Casa a fost restaurată și renovată în anii 1934-1935, după planurile arhitectei Henrieta Delavrancea-Gibory. Vezi planurile casei în volumul Militza Sion, *Henrieta Delavrancea Gibory. Arhitectură. 1930-1940*, București, Editura Simetria, 2009, p. 46-47.

Avea foarte mult umor. Într-o zi, exasperată de niște nepoți care fuseseră pe acolo, vroia să ne spună cum trebuie crescuți copiii. S-a oprit însă și a început să râdă. „Dar ce ai pățit, tante Elise, ce râzi atât?” - o întreb. Zice: „Păi tu nu vezi că nu am crescut în viața mea un copil și vreau să dau lecții la alții?”. Altădată, Sallie, englezoaica noastră, s-a dus la tante Elise să se plângă că tata e prea sever cu noi. Și tante Elise îi spunea: „Sallie dragă, dar sunt copiii lui!”. „Nu – spunea Sallie – sunt copiii mei!”.

N.D.I.: *Pentru câteva minute, intervine prompt în discuție domnul Ion Varlam, fiul gazdei noastre.*

Ion Varlam: Elisa Brătianu a scris niște amintiri. Le-a și dactilografiat și – pentru a avea o impresie din partea unor persoane care trăiseră, în linii mari, aceleași evenimente – le-a dat să fie citite surorii ei, Alexandrina (Adina) Știrbey²³, care fusese măritată cu Gheorghe Moruzi. Asta se întâmpla la ea acasă, în strada Biserica Amzei²⁴, într-un salon unde ardea focul în cămin. Sora ei le-a citit... Când i le-a dus înapoi, a spus: „Elise dragă, îmi pare rău să îți spun; tu, care ai un așa dar al povestirii, tot ceea ce spui este amuzant și interesant, dar ceea ce scrii este plicticos și adormitor”. Și ea s-a înfuriat, că așa era genul ei, și le-a aruncat în foc. Și n-a rămas nimic... Ulterior, când eu eram un băiat de 16-17 ani [prin anii 1953-1954 – n.n.], am incitat-o să-mi dicteze mie amintirile, ca să i le scriu. Mă duceam la ea cam o dată pe săptămână, în strada Arhitect Ștefan Burcuș, unde locuia la mătușa mamei, Magdalena Beldiman²⁵, și îmi povestea câte ceva, eu notam – nu stenografic, că nu știam – dar, mă rog, cu formule abreviate. Și, la un moment dat, Mihail Andricu²⁶ a început să-i facă curte Elizei Brătianu. Nu știu din ce motive, dar îi făcea plăcere, era un bărbat mult mai tânăr, o lua cu mașina și o plimba la Șosea, o ducea la Băneasa. Mihail Andricu, pe vremea aia, avea o amantă, Olga Kogălniceanu, care trăiește și acum. Aceasta trăia atunci făcând secretariat și el o băgase pe la Academie sau pe la niște academicieni cărora le bătea la mașină și mai câștiga niște bani, căci

²³ Adina Știrbey (9 noiembrie 1877-1967), fiica lui Alexandru B. Știrbey și a Mariei Ghica-Comănești. Căsătorită în 1899 cu generalul George D. Moruzi (1876-1939).

²⁴ Casele lui Ionel Brătianu din București (situate pe strada Biserica Amzei, nr. 5-7-9) au fost construite în anul 1908 de firma inginerului Hugo Schmiedigen, după proiectul realizat în stil neoromânesc de către arhitectul Petre Antonescu. După decesul lui Ionel Brătianu (24 noiembrie 1927), soția sa, Eliza Brătianu, a extins casele cu un nou corp de clădire, care a adăpostit sediul „Așezământului și Bibliotecii Ion. I. C. Brătianu”. Între 1949 și 2011 aici s-au aflat sediul Serviciului de Colecții Speciale din cadrul Bibliotecii Naționale a României și sediul Bibliotecii Uniunii Artiștilor Plastici.

²⁵ Magdalena Rosetti (25 august/6 septembrie 1882-7 februarie 1965), fiica istoricului Radu Rosetti și a Emmei Bogdan; căsătorită cu Victor Beldiman (1888-1946).

²⁶ Mihail Andricu (1894-1974), compozitor, violonist, pianist, profesor universitar și membru corespondent al Academiei Române. A locuit o perioadă, cu chirie, în apartamentele din dependințele casei generalului Rosetti din strada Mihail Moxa.

facea și ea parte din oamenii rău văzuți. O chema Kogălniceanu, era, deci, o „bestie burghezo-moșierească” și nu era ușor de angajat oriunde. Și Andricu i-a propus Olgăi Kogălniceanu ca – în loc să notez eu și după aceea să le bată la mașină – să vină dânsa la tante Elise să-i povestească direct și să stenodactilografieze. Asta s-a întâmplat cam, știu eu, cu cinci-șase luni înainte să fiu eu arestat a doua oară, ceea ce s-a întâmplat în noiembrie '56. Eliza Brătianu a murit în aprilie '57, când am ieșit eu din închisoare.

E.S.V.: De 1 mai a murit tante Elise, de ziua ei.

I. V.: Una din cele mai vechi prietene ale mele din copilărie, Ena Florescu, se măritase între timp cu Ilie Kogălniceanu, fratele mai mic al acestei Olga Kogălniceanu, pe care eu nu o cunoșteam. Și am făcut o apropiere, în fine, am ajuns la dânsa și am întrebat-o ce a făcut cu memoriile Elizei Brătianu. Și ea zice: „Care memorii? Eu n-am cunoscut-o niciodată pe Eliza Brătianu”. Îi era frică și nu știu ce s-a întâmplat cu lucrurile acelea. Ce este scris aici în carte²⁷ a fost dictat tot cuiva. Noi nu știm exact cui. Și, vedeți, eu am făcut greșeala acum doi-trei ani, când a venit vorba despre asta, că n-am notat, însă știe domnul Radu Beldiman²⁸, pentru că totul se întâmpla la ei în casă și el știe, bănuiește cine era persoana căreia tante Elise îi dicta.

N.D.I.: *Doamnă Safta Varlam, mi-ați povestit mai demult unul sau două episoade cu Regele Ferdinand.*

E.S.V.: Când am venit din Anglia, eram poftiți la Cotroceni²⁹, cam o dată pe săptămână, sora mea mai mare fiind exact de vârsta Principesei Ileana³⁰. Noi vorbeam englezește, ca și copiii regelui și ai reginei. Și petreceam foarte bine, pentru că Mignon³¹ - care, pe urmă, s-a măritat cu Alexandru al Iugoslaviei – era foarte drăguță, era caldă, era mămoasă și se ocupa de noi, ne costuma... Într-o zi, țin minte, ne jucam de-a v-ați ascunselea și am intrat buzna la Regele Ferdinand în birou. El era foarte drăguț cu copiii, era prietenos cu ei. Și, Regele m-a ascuns în biroul lui: parcă văd, a deschis ușa și m-a băgat acolo. După care au venit ălalți: „Unde-i Safta,

²⁷ Eliza Brătianu, Ion I. C. Brătianu, *Memorii involuntare*, prefață de Elisaveta (Safta) Varlam, ediție îngrijită de Marian Ștefan, București, Editura Oscar Print, 1999. Lucrarea a fost reeditată sub titlul Eliza Brătianu, *Memorii*, ediție îngrijită de Oana Marinache, București, Editura Istoria Artei, 2015.

²⁸ Radu Beldiman (22 mai 1920-4 iunie 2004), fiul Magdalenei Rosetti și al lui Victor Beldiman. Văr primar cu doamna Elisaveta Varlam.

²⁹ Palatul Cotroceni a fost construit între anii 1893-1895, după planurile arhitectului francez Paul Gottreau, ca reședință oficială a principelui moștenitor Ferdinand și a soției sale, principesa Maria.

³⁰ Principesa Ileana a României, arhiducesă de Austria (23 decembrie 1908-21 ianuarie 1991), fiica regelui Ferdinand I și a reginei Maria. S-a căsătorit, la 24 iulie 1931, cu Anton de Habsburg-Lothringen, arhiduce de Austria, prinț de Toscana (20 martie 1901-22 octombrie 1987).

³¹ Principesa Mărioara a României (6 ianuarie 1900-22 iunie 1961), fiica regelui Ferdinand I și a reginei Maria. S-a căsătorit în 8 iunie 1922 cu Alexandru I Karadjordjević (1888-1934), rege al Regatului sârbo-croato-sloven (1921-1929) și rege al Iugoslaviei (1929-1934).

unde-i Safta? Nu-i Safta!” și au plecat. El s-a uitat, a văzut că ăia au dispărut și: „Hai, ieși! Ieși că au plecat!”. Altă dată, țin minte, Regele a ieșit din biroul lui pe o scară ce cobora pe terasa de la foisor; avea în mână un desu al meu, foarte drăguț, și zice: „Asta mi l-ași lăsat mie să mă costumez?”. Era un om foarte drăguț!

N.D.I.: *Și Regina Maria?*

E.S.V.: Pe regina Maria³² am întâlnit-o de mai multe ori. Eram copii și ea era foarte amabilă, avea multe daruri, că era o femeie foarte deșteaptă. Întâi de toate, ținea minte și figura și numele oamenilor. Ea nu greșea. Știa. Ne întâlnea pe noi, dar câți copii nu întâlnea, și ea îi știa pe toți. Într-o zi eram la Băneasa cu englezoaica, vine Regina în galop și se oprește: „Sallie, ce mai faci?”. Sallie a noastră, când s-a măritat mama cu tata, nu mai avea rost să stea cu mama și trecuse la niște fete Golescu, pe urmă la fetele Știrbey și la Palat, așa că Regina o cunoștea bine. Mare conversație cu Sallie și atunci am văzut-o pe Regină. Altădată, am fost cu tante Elise la Balcic, de Paște, și la Balcic ninge de mama focului. Stăteam într-o odaie mare, cu piatră pe jos, cu vedere la mare. Ce să spun, era un frig...! Am fost cu tante Elise și am cumpărat o sobiță de tablă și făceam foc în ea până se înroșea, dar tot frig era. Și Regina ne-a poftit la masă; era și generalul Rasoviceanu³³, care fusese ajutorul lui tata la brigada unde era el și cu care noi eram prieteni. I se spunea Rasovicu. Și Regina ne povestea, în fața lui Rasoviceanu, cum acesta o poftise să vază casa pe care o făcuse el la Balcic³⁴, după ce ieșise la pensie. Rasovicu își pusese ordonanța jos, în subsol, și avea un oblon care se lăsa și se ridica, iar el bătea din picior și ordonanța ridica oblonul, moment în care se putea vedea marea. El a bătut, boc-boc, nimic! A bătut din nou. Nimic! Regina povestea și eu nu puteam să mă țin de răs. Saracul Rasovicu! Odată eram cu Principesa Ileana la o tabără de cercetași, la Mănăstirea Hurezi. Acolo s-a deus jurământul. Foarte impresionant, ce să spun! Și a venit Regina, drăguța de ea! Se sacrifica. Stareța era o femeie bătrână, complet incultă, și

³² Regina Maria a României (3 octombrie 1875-18 iulie 1938), fiică a ducelui Alfred Ernest de Edinburgh, prinț de Saxa Coburgh-Gotha (fiul reginei Victoria a Marii Britanii) și a Mariei Alexandrovna, mare ducesă a Rusiei. S-a căsătorit, la 29 decembrie 1892, cu principele Ferdinand de Hohenzollern, rege al României (1914-1927), cu care a avut șase copii. Devenită suverană a României (1914-1938), Regina Maria va avea un rol esențial în timpul Primului Război Mondial. Autoare a unor foarte interesante memorii (*Povestea vieții mele*) și a unui amplu *Journal*, în curs de publicare.

³³ Generalul Gheorghe Rasoviceanu, comandant al Regimentului 9 Vânători în timpul Primului Război Mondial, cavalier al Ordinului „Mihai Viteazul”. La cererea reginei Maria a României, generalul Rasoviceanu a colaborat cu arhitectul Karel Liman pentru amenajarea lacurilor din parcul castelului Bran. Vezi Gh. Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri*, Târgu Jiu, Editura Dăruie vieții farmec, 1999.

³⁴ Casa generalului Rasoviceanu din Balcic – denumită *Vila Vânturile... Valurile* – a fost construită în anul 1934, după planurile arhitectei Henriette Delavrancea-Gibory. Din păcate, casa a fost demolată în 2009. Vezi planurile și imagini de epocă în volumul Militza Sion, *Henrieta Delavrancea Gibory. Arhitectură. 1930-1940*, București, Editura Simetria, 2009, p. 28-29.

trebuia să citească în discursul ei ceva cu Nabucodonosor. Încerca și nu-i ieșea deloc Nabucodonosor. Eu eram lângă Regină, că trebuia s-o servesc, să-i aduc un pahar sau, mă rog, ce vroia. Principesa era în față și amândouă abia se țineau de răs.

N.D.I.: *Pentru că vorbești de generali, în casa dumneavoastră de pe Moxa a stat și generalul Berthelot...*

E.S.V.: Da, v-am spus că tata a lucrat cu Misiunea Berthelot³⁵, în Primul Război Mondial, și amândoi rămăseseră prieteni. Berthelot era mult mai înalt ca tata, era foarte înalt. Și eu întrebam pe ordonanțe, că tata era activ încă atunci: „Măi, Gheorghe, tu ce zici de generalul ăsta francez?”. „Ah – zice – ăsta e cât o clai!”. „Dar generalul nostru, care are 110 kg?”. „Eh! – zice – al nostru e cât o căchiță! (căpiță – n.n.)”. Berthelot avea cordonul ăla, centura aia de gală, din mătase, care era brodată cu culorile Franței, se purta peste uniformă. O lăsa pe scaun la tata în birou și noi intram – fratele meu, sora mea, eu și doi basseți – și ne puneam cordonul, care ne cuprindea ușor. Nu mai puteam de mândrie. Când stătea la noi, avea drapel în fața casei și santinelă la ușă. Oh, ce era pe noi când venea Berthelot!

N.D.I.: *După schimbarea regimului, cum ați reușit să vă angajați la Institutul de Proiectări?*

E.S.V.: Mai întâi, cu niște prieteni, am făcut un curs de desen tehnic, cu un băiat foarte drăguț, îl chema Ionescu, mai mult nu știu. Și noi, proști, când vedeam un anunț în ziar că se caută desenatori (atunci s-au înființat toate institutele de proiectare), ne duceam toți patru împreună. Cum ajungeam acolo, ne trimiteau afară. Atunci am descoperit noi că nu are rost să mergem împreună, putem să mergem toți, dar unul azi, unul mâine, unul mai devreme, unul mai târziu... Și eu m-am dus la Liceul „Caragea Vodă”, unde sus de tot erau birourile RATA, care angajau și ei proiectanți. Mi-au spus să-mi scriu autobiografia și eu am scris un sfert de coală ministerială: când m-am născut, când m-am măritat, câți copii am, ce face bărbatul meu, punct. Și domnul de la cadre m-a chemat a doua zi – parcă-l văd, unul așa mic – și mi-a spus: „Doamnă dragă, dumneata cu autobiografia asta nu te angajează nici dracu! Trebuie să scrii cel puțin patru pagini”. „Domnule, dar ce să scriu? Eu nu am lucrat până acum deloc!”. „N-are nici o importanță – zice – serviciile de cadre nu știu nimic, dacă scrii de patru ori același lucru. Scrie mata patru pagini”. Și m-am dus la cofetărie, era în colț, unde-i benzinărie acum, și am scris patru pagini. M-am dus la Institutul de Proiectări Hidroenergetice și am dat probă și m-au luat. Și am stat douăzeci și cinci de ani acolo.

N.D.I.: *Deși ați absolvit Istoria și Dreptul...*

E.S.V.: Istoria n-am absolvit-o, am făcut numai doi ani. Îmi pare rău că n-am terminat Istoria și îmi pare rău că n-am exercitat – așa se spune, nu? – Dreptul. Îmi pare rău.

N.D.I.: *V-ar fi plăcut să fiți avocat?*

³⁵ Misiunea militară franceză din România, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot.

E.S.V.: Într-un contencios mai degrabă, mi-ar fi plăcut o viață activă. Mi-au plăcut însă foarte mult anii petrecuți la Institutul de Proiectări Hidroenergetice, toți colegii erau cumsecade, erau tineri, râdeau de mine, ce credeți că spuneau: „Poftiți doamna Varlam, treceți întâi, în ordinea decesului”. O spuneau așa de draguț că nu puteai să te superi. La un moment dat, s-a deschis o cantină sus; se mânca foarte bine, că aveam program de zece ore și atunci era o pauză la prânz. Se mergea la masă în două serii și toți aceștia se înghesuiau să vină cu mine...

N.D.I.: *Ați rămas însă pasionată de istorie. Erați studentă când ați mers în Italia la aceluși congres de bizantinologie? Vreți să ne povestiți cum a fost?*

E.S.V.: Tatăl meu era și el pasionat de istorie. El s-a ocupat de istoria militară, dar era foarte pasionat și de bizantinologie, așa că tata s-a dus la acest congres la Roma și ne-a luat și pe noi două, pe mine și pe sora mea Ioana. Și mie mi-a plăcut foarte mult, dar nu ca sora mea care știa tot. Era mult mai serioasă decât mine, învăța bine. A făcut și Facultatea de Istorie și Școala de Arhivistică și Paleografie. Era o savantă. Eu d-aia am fugit de la Istorie, că mă urmărea să fac lecții ca la școală. Eu ziceam că dacă sunt studentă, de ce să fac lecții ca la școală. La Iorga³⁶ însă am avut mereu note mai bune ca ea. La Congresul de Bizantinologie din Italia a fost și Iorga, a fost și Constantin Marinescu, care era profesor la Cluj. După congres s-a făcut o excursie în Sicilia și acolo a fost foarte frumos. Noi am făcut plimbarea cu domnișoara Maria Holban³⁷, care a scos mai multe volume impresionante cu textele călătorilor străini în Țările Române. Era o persoană voinică și foarte, foarte draguță, dar puțin cam pedantă. Țin minte, eram în autobuz, ne întorceam la Palermo după ce făcusem turul Siciliei, și domnișoara Holban spunea: „Ce pauvre Jules César, il ne connaissait pas le caffè”.

N.D.I.: *Tot atunci l-ați cunoscut pe Mussolini, din câte îmi povesteți.*

E.S.V.: Da, am fost invitați toți participanții la Congres la Mussolini³⁸, la Palatul Veneția. Iorga era în față, îi plăcea foarte mult să fie văzut, avea acest cusur. Săracul Iorga, îi plăceau extraordinar glumele și poveștile porcoase! Tata stătea lângă el la Academie și Iorga îi scria niște bilețele lui tata cu glume porcoase... Tata – ca fost militar – știa toate astea, adică era învățat cu glume din astea, dar mi-a spus despre Iorga: „Să știi că nici măcar amuzante nu erau!”. Dar Iorga le adora. Acolo, la Mussolini, Iorga era în față. După ce ne-a făcut reclamă la câmpiile pe care le asanase la Roma și ne-a întrebant: „Care dintre voi ar vrea să lucreze în condițiile în

³⁶ Nicolae Iorga (1871-1940), istoric, scriitor, profesor universitar, academician și om politic. Președinte al Camerei Deputaților (1919-1920) și al Senatului (1939). Prim-ministru al României (18 aprilie 1931-6 iunie 1932).

³⁷ Maria Holban (1901-1991), istoric, membru corespondent al Academiei Române (1990). A editat și coordonat volumele de documente *Călători străini despre Țările Române*.

³⁸ Benito Andrea Amilcare Mussolini (1883-1945), ziarist și om politic italian, conducător (*il duce*) al Italiei Fasciste (1934-1945).

care au lucrat eroii fasciști?”, Mussolini a salutat și a plecat în biroul lui. Când să intre în birou, Ducele s-a întors și a spus: „Vieni il Iorga!”. Eu găsesc că pentru un profesor universitar care era și mai în vârstă decât Mussolini, nu era frumos să spui: „Vieni il Iorga!”, că nu era sclavul lui. Iorga, repede, s-a dus.

După congres, tata s-a întors în țară și Iorga ne-a invitat la Veneția, la Casa Română. Tata ne-a dat în primire lui Iorga și ne-am instalat la Casa Română și Iorga a pierdut o dimineață întreagă să ne plimbe prin Veneția. Era un om drăguț și ținea mult la studenți.

N.D.I.: *Cum a devenit domnișoara Safta Rosetti – doamna Varlam? Cum l-ați cunoscut pe domnul Varlam?*

E.S.V.: Ah! S-a amestecat familia. L-am cunoscut la Snagov. Noi ne duceam la Snagov, la clubul Societății de Gaz și Electricitate. Eram cu o verișoară de-a mea și o prietenă a ei; verișoara cu viitorul meu bărbat, Horia Varlam³⁹, au combinat să pice și el. Și uite, azi așa, mâine așa, ne-am căsătorit și am făcut doi copii. A fost o căsnicie bună. Nunta mea a fost la tante Elise, în casa din strada Biserica Amzei. S-au scos mesele alea din sala de jos, unde se fac conferințele, și acolo s-a dansat. Și tante Elise a organizat bufetul. Nepoții bărbatului meu, copiii verișoarei lui care a aranjat combinația, erau foarte drăguți. Aveau 12-13 ani, căpătaseră pantaloni lungi, le făcuseră câte un costum de nunta noastră și erau așa de drăguți. Erau solemnii, s-au dus amândoi la tante Elise, care era deja o femeie în vârstă, și i-au spus: „Doamna Brătianu, vă felicităm pentru bufet!”.

N.D.I.: *Ce ne puteți spune despre educația primită de la tatăl dumneavoastră?*

E.S.V.: Tata ne-a învățat, ne-a obligat să învățăm. A spus că omul trebuie să știe ceva, că o să vină zile grele, poate, și n-o să mai trăim din venituri. Trebuie să facem ceva. Era foarte exigent: ce facem să facem bine, ce coasem să fie bine cusut. Ne ocupam de casă, că Sallie a plecat în 1927, și atunci am rămas Ioana cu partea de bucătărie și eu cu partea de casă: rufe de dat la spălat, parchet, covoare, mă rog. Și trebuia să facem sub controlul lui tata, să iasă bine toată treaba. Țin minte că fratele meu, la un moment dat, a cam întârziat pe la masă pe la nu știu cine, cum sunt băieții, noi eram mai disciplinate. Tata nu zicea nimic, scotea ceasul, avea un ceas din asta cu lanț pe burtă, și îl pune pe masă. Nu era unu, era unu și cinci minute... Săracu' Radu...

Iar bunicul meu, care se numea tot Radu Rosetti⁴⁰, cel care a scris *Pământul, sătenii și stăpânii* și *Amințirile*, era foarte hazliu. Bunicul stătea lângă tata la masă și

³⁹ Horia-Vlad Varlam (25 octombrie 1907-18 aprilie 1992), fiul lui Aurel Varlam. A făcut studii de inginerie la Milano, fiind elevul inginerului Gaudenzio Fantoli, rectorul Școlii Politehnice din Milano, senator și academician. S-a căsătorit la 13 martie 1937 cu Elisaveta Rosetti, cu care a avut doi fii: Ion și Toma.

⁴⁰ Radu Rosetti (14 septembrie 1853-12 februarie 1926), fiul lui Răducanu Rosetti cel Tânăr și al Domniței Aglae Ghika. Autor al unei importante opere literare și istorice (*Cronica Bobotinelui, Cu*

tata ne făcea morală sau ne certa. Bunicul făcea *harst!* și își scotea proteza, nu știu cum făcea asta, și cele două proteze făceau *clanc!, clanc!, clanc!* Tata era atât de ocupat să ne certe că nu îl băga în seamă și bunicul le punea la loc și ... „nici usturoi nu mâncase... nici...”. Săracu' Radu, frate-meu, lua o figură de sfânt.

Într-o iarnă, bunicul a stat la noi. Era o masă rotundă în mijlocul odăii și un covor mare. Era o dezordine la bunicul...! Tata era extraordinar de ordonat. Când bunicul auzea pasul tatii pe scară, repede, tot ce era dezordine se băga sub covor, inclusiv noi. Tot. Tata venea, discuta cu bunicul, noi stăteam acolo. Nu mișcam. Și tata pleca și bunicul încântat spunea: „L-am păcălit și de data asta!”.

N.D.I.: *Dumneavoastră cu bunicul semănați, vă place să glumiți!*

E.S.V.: Da. Avea haz. Bunicul avea mult haz. Și tante Elise avea un haz teribil. Eu am stat un an de zile cu tante Elise, pentru că sora mea Ioana a făcut niște puncte tuberculoase și a fost trimisă în Elveția. Când s-a întors, a stat iarna la țară, pe Trotuș, cu tata și cu sora mea mai mare, Ileana. Și atunci, eu am stat la tante Elise și m-a influențat foarte mult; era foarte veselă, foarte vorbăreață...

N.D.I.: *Și acum vă invit să facem un popas printre volumele uneia dintre cele mai mari biblioteci din România de dinaintea venirii la putere a comuniștilor și despre soarta ei absurdă de după 1948. E vorba de biblioteca Fundației „Ion I. C. Brătianu”.*

E.S.V.: Da. Cât am stat eu la dânsa, tante Elise terminase aripile alea două pe care le-a făcut ulterior și aranja cărțile venite de la Florica. Bietul Fotino⁴¹, care era director, știa o regulă: că se aranjează după subiect, după autor, nu știu. Tante Elise, care era o fantezistă, zicea: „Dar de ce să o punem p-ai-a acolo? Tu nu vezi ce mare e? Pune-o colo!”. Și bietul Fotino, pe urmă, venea și le punea la loc. Eu mă amuzam extraordinar. Mi-a plăcut foarte mult! Partea cea mai tristă e ce s-a întâmplat pe urmă cu biblioteca asta, săraca; a fost distrusă. Au venit trei doamne: cea de la Academie, nu mai știu cum o chema, mă rog, fusese colegă cu noi la Istorie și era șefă la Secția manuscrise; a venit una de la Biblioteca Centrală și una nu știu de unde. Trei fete erau. Și, trebuia împărțită biblioteca Brătianu. Îți dai seama ce porcărie... Și astea, săracele, or fi fost și obosite, plictisite, știu eu ce era cu ele? Era, de pildă, o carte în trei volume: „Ah!, pe asta ușor o împărțim: tu unul, tu unul, tu unul!”. Și colega asta a noastră de la Academie zice: „Dar nu se poate, că asta-i o singură lucrare! Ia-le tu pe toate, dacă vrei, și eu iau altă lucrare”. Și tot așa. Eu și-am

paloșul, Povești moldovenesti, Pentru ce s-au răscolat țărani), precum și al unor foarte prețioase *Amintiri* (trei volume). S-a căsătorit, la 9 iunie 1876, cu Emma Bogdan (7 aprilie 1853 - 6 septembrie 1905), fiica lui Lascăr Bogdan și a Henrietei Dimachi.

⁴¹ George Fotino (1896-1969), jurist, istoric și om politic. Membru corespondent al Academiei Române, organizator și director al Fundației și Așezământului „Ion I. C. Brătianu” din București. Ca ministru al Cooperației în guvernele Sănătescu și Rădescu (1944-1945), George Fotino a fost condamnat la închisoare (1949-1956) de către noile autorități comuniste.

spus că acolo era colecția completă, pe o sută de ani, a revistei „Revue des Deux Mondes”. Era ceva extraordinar. Eu nu știu unde o putea să fie acum acea bibliotecă uluitoare, s-a împrăștiat aiurea...

N.D.I.: *Ne-ați mai povestit că de dumneavoastră nu s-a prins muzica, în schimb soțului îi plăcea.*

E.S.V.: Da, bărbatul meu era dintr-o familie foarte muzicală. Mama lui era o persoană extraordinară. Eu nu m-am înțeles bine cu ea, pentru că era contrarul meu, ea era foarte cochetă, cu floricele, cu panglicuțe... A fost frumușică în tinerețe, toată lumea mi-a spus că a fost frumoasă. Dar era o femeie cu caracter. Când au scos-o de la moșie de la Budești⁴², lângă Huși, i-au dat domiciliu obligatoriu la Târgu-Jiu. Aici stătea într-o jumătate de odaie, împreună cu un alt moșier și soția acestuia. Erau despărțiți doar printr-o perdea. N-avea decât ce-i trimiteam noi și noi aveam și doi copii și tata era în închisoare, frate-meu Radu tot în închisoare, mă rog. Era greu, foarte greu. La fiecare chenzină, îi trimiteam porția. Și atunci ea, fiind foarte muzicală – avea o ureche extraordinară – cânta în fiecare seară într-o crâșmă cu un colonel: ea la pian, colonelul la vioară. Și colonelul o ducea acasă. Asta a făcut un an, doi ani, trei ani. Ea adoptase un copil al grădinarului, care a fost foarte recunoscător și foarte cumsecade. Și a chemat-o pe urmă – când s-a putut, când i-au ridicat domiciliul obligatoriu – și a luat-o la Piatra-Neamț, unde a ținut-o până a murit. Foarte cumsecade. Îl chema Sandu Clucerescu.

N.D.I.: *Să revenim la vremuri mai bune și poate ne povestiți despre Buftea în vremea de glorie, despre unchiul Barbu Știrbey și despre soția sa, Nadêje Știrbey.*

E.S.V.: Nadêje Știrbey⁴³, mătușa mea, era o persoană de mare caracter. V-am povestit că suferea de reumatism articular deformant. Niciodată n-am auzit-o vâitându-se: „Mă dor reumatismele, mă doare capul...”. Niciodată, nu! Ea era mereu veselă. Făcea flori artificiale, se bucura, se uita pe geam, vopsea ceva, se bucura. Când veneam noi, cred că o plectiseam, săraca, ea stătea în scaun, nu putea să se miște și totdeauna găsea ceva drăguț să ne întrebe. Și ea era plină de haz. Era soră bună cu George Valentin Bibescu⁴⁴, bărbatul Marthei Bibescu⁴⁵. Când a murit bătrâna doamnă Bibescu, născută contesă de Caraman-Chimay⁴⁶, a avut avere și era normal

⁴² Aurel Varlam, tatăl lui Horia-Vlad Varlam, avea înainte de reforma agrară din 1921 o moșie de 1050 ha la Budești (comuna Crețești, județul Vaslui).

⁴³ Nadêje Știrbey (16 august 1876-26 octombrie 1955), fiica principelui George Bibescu și a contesei Valentina de Caraman-Chimay. Căsătorită cu Barbu Al. Știrbey (1872-1946).

⁴⁴ George Valentin Bibescu (3 aprilie 1880-2 iulie 1941), pilot, aviator, întemeietorul Ligii Aeriene Române și al Școlii de Aviație de la Băneasa (1910), președinte al Federației Aeronautice Internaționale (1930-1940).

⁴⁵ Martha Bibescu (28 ianuarie 1886-28 noiembrie 1973), fiica lui Ion Lahovary și a Smarandei-Ema Mavrocordat. Scriitoare de limbă franceză, cu o importantă operă literar-istorică, autoare a unor prețioase scrieri memorialistice, membră a Academiei Regale a Belgiei.

⁴⁶ Marie Henriette Valentine Bibescu, contesă de Caraman-Chimay (15 februarie 1839 -

ca averea să se împartă în trei, că erau trei copii: George Valentin Bibescu, Nadêje Știrbey și Marcela Cantacuzino⁴⁷. Marcela era născută înainte de căsătoria părinților ei, și – chiar un lucru rar, pe care nu-l văzusem până atunci – pe actul ei de naștere scria *mère inconnue*, fiindcă fusese declarată doar de tatăl său. În fine, când a murit prințesa Bibescu, au rămas bani, o avere destul de frumoasă și un castel pe Valea Loirei, unde este înmormântată Martha Bibescu⁴⁸. Cum ei erau trei copii, trebuia împărțit la trei. Martha Bibescu, drăguța de ea, că așa bună și drăguță era, a refuzat. A spus că Marcela nu era copil legitim și nu i s-a dat nimic. Marcela era săracă, Nino era în diplomație și juca cărți, pierdea bani. Era foarte drăguț Nino, dar nepoții lui spuneau că era *kaput* după cazinouri și alte dame...

N.D.I.: *Casa Știrbey de la Brașov v-o amintiți?*

E.S.V.: Eh, cum să nu. Am făcut un Crăciun acolo. Am stat două săptămâni, noi aveam două săptămâni de Crăciun. Dar nu era și unchiul Barbu⁴⁹, erau doar fetele⁵⁰. Eh, și am fost pe urmă de multe ori acolo. Era foarte frumoasă casa de la Brașov⁵¹, foarte frumoasă.

N.D.I.: *Doamnă Safta Varlam vă mulțumesc în mod deosebit pentru această fascinantă incursiune în istoria familiei dumneavoastră.*

EXTRAS

12/25 august 1914), căsătorită la 24 octombrie 1875 cu principele George Bibescu.

⁴⁷ Marcela Bibescu (17 mai 1873-1 martie 1957), fiica principelui George Bibescu și a contesei Valentina de Caraman-Chimay. S-a căsătorit în 1891 cu diplomatul Nicolae (Nino) B. Cantacuzino (1864-1948), cu care a avut doi fii: George Matei Cantacuzino și Emanuel Cantacuzino.

⁴⁸ Castelul de la Ménars, în Franța. Marta Bibescu este înmormântată în Cimitirul Père Lachaise din Paris.

⁴⁹ Barbu Al. Știrbey (4/17 noiembrie 1872-24 martie 1946), administrator general al Domeniilor Coroanei (1913-1927) și prim-ministru al României (4-20 iunie 1927).

⁵⁰ Nadêje și Barbu Știrbey au avut patru fiice: Marie (1896-1990), Nadêje (1897-1994), Elise (1898-1987) și Ecaterina (1902-1946).

⁵¹ Reședința familiei Știrbey din Brașov a fost construită în anul 1925, după planurile arhitectului Mario Stoppa, antreprenori fiind inginerul Cesare Fantoli și arhitectul F. Hoeflich.

FROM THE LIFE OF THE ROSETTI FAMILY.
*DISCUSSIONS WITH ELISAVETA (SAFTA) VARLAM**
(Abstract)

The interview with late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam is an interesting proof of the life of the Rosetti family, so much connected to the cultural history of Moldavia. The most important representatives of this family of savants were the writer and historian Radu Rosetti and his son, general Radu R. Rosetti, famous military historian and genealogist. The emotional testimony of general Rosetti's daughter provides important details on the way of life of the noblemen's families related to the Rosettești (Știrbey and Brătianu) and sketches the portraits of renowned personages of interwar Romania (Queen Mary of Romania or Nicolae Iorga). From this lavender and musk perfumed evocation two personalities point out, as they marked the destiny of Mrs. Elisaveta Varlam: the one of the father, general Radu R. Rosetti, who had such a tragic destiny, and the one of the aunt Elisa Brătianu, a bright face within the life of the four Rosetti children, left motherless at a young age.

List of Illustrations:

- Fig. 1. Alexandru Știrbey together with his children: Elisa, Elena and Barbu. Photograph of 1877. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 2. Alexandru and Maria Știrbey wearing ball suits. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 3. Ioana and George Știrbey. Photograph of 1889. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 4. Ioana Știrbey in a photograph of 1888. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 5. Maria Știrbey and her daughter Elisa. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 6. Writer and historian Radu Rosetti. Photograph of late Radu Beldiman's collection.
- Fig. 7. Elisa Știrbey. Elisaveta (Safta) Varlam collection.
- Fig. 8. Elisa Știrbey-Marghiloman at the Albatros villa in Buzău. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 9. Ion I. C. (Ionel) Brătianu and her wife, Elisa, at the manor of Florica (Ștefănești-Argeș). National Library of Romania – Special Collections.
- Fig. 10. Brătianu Manor of Florica (Ștefănești-Argeș). National Library of Romania – Special Collections.
- Fig. 11. Una dintre bibliotecile conacului Brătianu de la Florica (Ștefănești-Argeș). National Library of Romania – Special Collections.

* Rezumat tradus de Coralia Coștaș.

-
- Fig. 12. George Știrbey's Manor of Dărmănești (Bacău). National Library of Romania – Special Collections.
- Fig. 13. House of Ion I. C. (Ionel) Brătianu in București (Biserica Amzei Street). Architect Mădălin Ghigeanu's collection.
- Fig. 14. House of general Radu Rosetti and Ioana Știrbey in Bucharest (Mihail Moxa Street). Architect Mădălin Ghigeanu's collection.
- Fig. 15. General Radu R. Rosetti in a photograph of his youth. Photograph in late Radu Beldiman's collection.
- Fig. 16. Ioana Ecaterina Știrbey-Rosetti. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 17. Ioana Ecaterina Știrbey-Rosetti. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 18. General Radu R. Rosetti with his daughter Ileana in Brașov. Photograph of August 1948, five days before being arrested. Late Radu Beldiman's collection.
- Fig. 19. Children of General Radu R. Rosetti and of Ioana Știrbey: Radu, Ileana, Ioana and Safta Rosetti. Photograph in late Radu Beldiman's collection.
- Fig. 20. Elisaveta (Safta) and Ioana Rosetti. Photograph in late Radu Beldiman's collection.
- Fig. 21. Elisaveta (Safta), Radu and Ioana Rosetti in the garden of the Știrbey Manor of Buftea (Ilfov). Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 22. House of the Rosetti family of Brusturoasa (Bacău). Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam's collection.
- Fig. 23. Late Mrs. Elisaveta (Safta) Varlam in a photograph of 1 November 2007, taken by Narcis Dorin Ion.

Fig. 1. Alexandru Știrbey împreună cu copiii săi: Elisa, Elena și Barbu. Fotografie din 1877. Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta) Varlam

Fig. 2. Alexandru și Maria Știrbey în costum de bal. Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta) Varlam

Fig. 3. Ioana și George Știrbey. Fotografie din 1889. Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta) Varlam

Fig. 4. Ioana Știrbey într-o fotografie din 1888. Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta) Varlam

Fig. 5. Maria Știrbey și fiica sa Elisa.
Colecția regretatei doamne Elisaveta
(Safta) Varlam

Fig. 6. Scriitorul și istoricul Radu Rosetti.
Fotografie din colecția regretatului Radu
Beldiman

Fig. 7. Elisa Știrbey.
Colecția Elisaveta (Safta)
Varlam

Fig. 8. Elisa Știrbey-Marghiloman la vila Albatros din
Buzău. Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta)
Varlam

Fig. 9. Ion I. C. (Ionel) Brătianu și soția sa, Elisa,
la conacul de la Florica (Ștefănești-Argeș).
Biblioteca Națională a României - Colecții Speciale

Fig. 10. Conacul Brătianu de la Florica (Ștefănești-Argeș).
Biblioteca Națională a României - Colecții Speciale

Biblioteca de la Florica

Fig. 11. Una dintre bibliotecile conacului Brătianu de la Florica (Ștefănești-Argeș).
Biblioteca Națională a României - Colecții Speciale

Palatul Darmanesti al printului Stirbei

Fig. 12. Conacul lui George Știrbey de la Dărmănești (județul Bacău).
Biblioteca Națională a României - Colecții Speciale

Fig. 13. Casa lui Ion I. C. (Ionel) Brătianu din București (strada Biserica Amzei).
Colecția arhitect Mădălin Ghigeanu

Fig. 14. Casa generalului Radu Rosetti și a Ioanei Știrbey din București (strada Mihail
Moxa). Colecția arhitect Mădălin Ghigeanu

Fig. 15. Generalul Radu R. Rosetti într-o fotografie din tinerețe. Fotografie din colecția regretatului Radu Beldiman

Fig. 16. Ioana Ecaterina Știrbey-Rosetti. Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta) Varlam

Fig. 17. Ioana Ecaterina Știrbey-Rosetti. Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta) Varlam

Fig. 18. Generalul Radu R. Rosetti împreună cu fiica sa Ileana la Brașov. Fotografie din august 1948, cu cinci zile înainte de a fi arestat. Colecția regretatului Radu Beldiman

Fig. 19. Copiii generalului Radu R. Rosetti și ai Ioanei Știrbey: Radu, Ileana, Ioana și Safta Rosetti. Fotografie din colecția regretatului Radu Beldiman

Fig. 20. Elisaveta (Safta) și Ioana Rosetti.
Fotografie din colecția regretatului Radu Beldiman

Fig. 21. Elisaveta (Safta), Radu și Ioana Rosetti în parcul conacului Știrbey din Buftea (județul Ilfov). Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta) Varlam

Fig. 22. Casa familiei Rosetti de la Brusturoasa (județul Bacău). Colecția regretatei doamne Elisaveta (Safta) Varlam

Fig. 23. Regretata doamnă Elisaveta (Safta) Varlam într-o fotografie din 1 noiembrie 2007,
realizată de Narcis Dorin Ion

EXTRAS